INKLYUZIV TA'LIM MUHITIDA PEDAGOGLARNING PROFESSIONAL BARQARORLIGINI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARI

Matupayeva Shohsanam Zaripboy qizi

Chirchiq davlat pedagogika universiteti Maxsus pedagogika kafedrasi v.b dotsenti

998 97 741 68 88 Email:shohsanammatupaeva@gmail.com

Isakova Shoxnigor Saydullo qizi
Talaba, CHDPU, Pedagogika fakulteti, Chirchiq, O'zbekiston
Email: shoxnigorisakova@gmail.com
Ko'paysinova Nargiza Ikromovna
Talaba, CHDPU, Pedagogika fakulteti, Chirchiq, O'zbekiston
Email: nargizakopaysinova@gmail.com
Mirzaxo'jayev Mirazimjon Mannof o'g'li
Talaba, CHDPU, Pedagogika fakulteti, Chirchiq, O'zbekiston
Email: mirazimmirzaxojayev@gmail.com
Qodirova Nigora Abdurashidovna
Talaba, CHDPU, Pedagogika fakulteti, Chirchiq, O'zbekiston
Email: nigoraqodirova@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim muhitida pedagoglarning professional barqarorligini rivojlantirish strategiyalari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Zamonaviy ta'lim tizimida inklyuziv ta'lim barcha o'quvchilar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan muhim pedagogik yo'nalish hisoblanadi. Ayniqsa, alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilar bilan ishlash jarayonida pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi, psixologik barqarorligi hamda metodik kompetensiyalarining yuqori darajada bo'lishi muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot jarayonida pedagoglarning professional barqarorligiga ta'sir etuvchi pedagogik, psixologik va ijtimoiy omillar o'rganildi. Shuningdek, inklyuziv ta'lim muhitida pedagoglarning kasbiy faoliyatini samarali tashkil etish, stressni kamaytirish hamda innovatsion pedagogik strategiyalarni qo'llashning ahamiyati yoritildi. Tadqiqot natijalari pedagoglarning professional barqarorligini rivojlantirish inklyuziv ta'lim sifatini oshirishda muhim omil ekanligini ko'rsatadi.
Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, pedagog professional barqarorligi, pedagogik strategiyalar, kasbiy kompetensiya, psixologik barqarorlik, maxsus ta'lim.
Аннотация.В данной статье анализируются стратегии развития профессиональной устойчивости педагогов в условиях инклюзивной образовательной среды. Инклюзивное образование является одним из важных направлений современной образовательной политики, направленной на обеспечение равных возможностей обучения для всех учащихся, включая детей с особыми образовательными потребностями. В этой связи особое значение приобретает развитие профессиональной подготовки, психологической устойчивости и методических компетенций педагогов. В исследовании рассматриваются педагогические, психологические и социальные факторы, влияющие на профессиональную устойчивость учителей. Результаты исследования показывают, что

развитие профессиональной устойчивости педагогов способствует повышению эффективности инклюзивного образования.
Ключевые слова: инклюзивное образование, профессиональная устойчивость педагогов, педагогические стратегии, профессиональная компетентность, психологическая устойчивость.
Abstract. This article analyzes strategies for developing teachers' professional resilience in an inclusive educational environment. Inclusive education is one of the key directions of modern educational policy aimed at ensuring equal learning opportunities for all students, including those with special educational needs. Therefore, the development of teachers' professional training, psychological stability, and methodological competencies becomes particularly important. The study examines pedagogical, psychological, and social factors influencing teachers' professional resilience. The findings show that strengthening teachers' professional resilience plays a significant role in improving the effectiveness of inclusive education.
Keywords: inclusive education, teacher professional resilience, pedagogical strategies, professional competence, psychological stability.

Kirish

Hozirgi kunda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jarayonida inklyuziv ta'limni rivojlantirish muhim pedagogik yo'nalishlardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Inklyuziv ta'lim barcha o'quvchilar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratish, ularning individual ehtiyojlarini hisobga olish hamda jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini ta'minlashga qaratilgan. Shu sababli inklyuziv ta'lim muhitida faoliyat olib borayotgan pedagoglarning professional tayyorgarligi alohida ahamiyat kasb etadi.

Inklyuziv ta'lim jarayonida pedagoglar turli rivojlanish xususiyatlariga ega bo'lgan o'quvchilar bilan ishlashga majbur bo'ladi. Bu esa pedagoglardan yuqori darajadagi kasbiy kompetensiya, pedagogik mahorat hamda psixologik barqarorlikni talab qiladi. Ayniqsa, o'quvchilarning individual rivojlanish xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etish pedagoglarning professional tayyorgarligini yanada rivojlantirishni talab etadi.

Shu sababli inklyuziv ta'lim muhitida pedagoglarning professional barqarorligini rivojlantirish zamonaviy pedagogika fanining dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi.[5]

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Pedagoglarning professional barqarorligi masalasi pedagogika va psixologiya fanlarida keng o'rganilgan ilmiy yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Zamonaviy ta'lim tizimida pedagoglarning kasbiy barqarorligi ularning kasbiy kompetensiyasi, psixologik holati hamda pedagogik muhit bilan o'zaro bog'liq holda shakllanadi. Shu sababli ushbu masala ko'plab olimlar tomonidan turli ilmiy yondashuvlar asosida tadqiq etilgan.

Pedagogika va rivojlanish psixologiyasi sohasida faoliyat olib borgan taniqli olimlardan biri L.S. Vygotskiy o'z ilmiy tadqiqotlarida shaxs rivojlanishida ijtimoiy muhitning muhim rol o'ynashini ta'kidlagan. Uning nazariyasiga ko'ra, o'quvchilarning rivojlanish jarayoni ijtimoiy hamkorlik va pedagogik muhit bilan chambarchas bog'liq bo'lib, ta'lim jarayonida o'qituvchining roli muhim ahamiyat kasb etadi. Vygotskiy tomonidan ilgari surilgan "yaqin rivojlanish zonasi" nazariyasi pedagogning o'quvchilar rivojlanishiga ta'sir ko'rsatish imkoniyatlarini ilmiy jihatdan asoslab beradi. Bu nazariya inklyuziv ta'lim muhitida pedagoglarning kasbiy faoliyatini samarali tashkil etishda muhim metodologik asoslardan biri hisoblanadi.[1]

Shuningdek, shveytsariyalik psixolog J. Piaget tomonidan ishlab chiqilgan kognitiv rivojlanish nazariyasi ham ta’lim jarayonida muhim ahamiyatga ega. Piaget bolalarning tafakkuri va bilish jarayonlari ularning yosh xususiyatlariga mos ravishda bosqichma-bosqich rivojlanishini ilmiy jihatdan asoslab bergan. Uning fikriga ko‘ra, ta’lim jarayonida individual yondashuvni qo‘llash o‘quvchilarning bilimlarni samarali o‘zlashtirishiga yordam beradi[2]. Ayniqsa, inklyuziv ta’lim muhitida turli rivojlanish xususiyatlariga ega bo‘lgan o‘quvchilar bilan ishlash jarayonida pedagoglardan individual yondashuv, sabr-toqat hamda yuqori darajadagi kasbiy kompetensiya talab etiladi.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda esa inklyuziv ta’lim muhitida pedagoglarning professional barqarorligi ta’lim samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biri sifatida ko‘rib chiqiladi. Inklyuziv ta’lim jarayonida pedagoglar turli rivojlanish xususiyatlariga ega bo‘lgan o‘quvchilar bilan ishlash jarayonida pedagogik, psixologik va metodik qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin[3:4]. Shu sababli pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish, ularning psixologik barqarorligini mustahkamlash hamda pedagogik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur tadqiqot jarayonida inklyuziv ta’lim muhitida pedagoglarning professional barqarorligini rivojlantirish strategiyalarini o‘rganish maqsadida bir qator ilmiy metodlardan foydalanildi. Tadqiqot davomida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish metodi orqali pedagogika va psixologiya sohasidagi ilmiy manbalar o‘rganildi hamda inklyuziv ta’lim muhitida pedagoglarning professional barqarorligini shakllantirishga oid nazariy qarashlar tahlil qilindi. Qiyosiy tahlil metodi yordamida turli ilmiy yondashuvlar o‘zaro taqqoslandi hamda pedagoglarning professional barqarorligini rivojlantirishning samarali pedagogik strategiyalari aniqlab olindi. Pedagogik kuzatish metodi esa inklyuziv ta’lim muhitida faoliyat olib borayotgan pedagoglarning kasbiy faoliyatini o‘rganish, ularning pedagogik tajribasi hamda kasbiy qiyinchiliklarini aniqlash imkonini berdi. Bundan tashqari, inklyuziv ta’lim muhitidagi pedagogik faoliyatni o‘rganish orqali pedagoglarning professional barqarorligini ta’minlashga xizmat qiluvchi omillar tahlil qilindi.

Mazkur metodlar yordamida inklyuziv ta’lim muhitida pedagoglarning professional barqarorligini rivojlantirishning nazariy va amaliy jihatlari aniqlab olindi hamda ushbu jarayonni samarali tashkil etishga qaratilgan pedagogik strategiyalar ishlab chiqildi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari inklyuziv ta’lim muhitida pedagoglarning professional barqarorligiga bir qator muhim omillar ta’sir ko‘rsatishini ko‘rsatdi. Avvalo, pedagoglarning kasbiy kompetensiyasi ularning professional faoliyatini samarali tashkil etishda muhim rol o‘ynaydi. Inklyuziv ta’lim muhitida pedagoglar turli rivojlanish xususiyatlariga ega bo‘lgan o‘quvchilar bilan ishlash jarayonida maxsus pedagogika, psixologiya hamda metodika sohasida yetarli bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi zarur. Shu sababli pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini muntazam ravishda rivojlantirish inklyuziv ta’lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Shuningdek, pedagoglarning psixologik barqarorligi ham inklyuziv ta’lim muhitida muhim omillardan biri hisoblanadi. Turli rivojlanish xususiyatlariga ega bo‘lgan o‘quvchilar bilan ishlash jarayonida pedagoglar ko‘pincha turli pedagogik qiyinchiliklar va stressli vaziyatlarga duch keladi. Shu sababli pedagoglarning psixologik barqarorligini mustahkamlash, ularni kasbiy

stressdan himoya qilish hamda psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimini yaratish muhim ahamiyat kasb etadi[6].

Pedagogik muhit ham pedagoglarning professional barqarorligini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ta’lim muassasalarida pedagoglar uchun qulay pedagogik muhit yaratish, jamoa ichida o‘zaro hamkorlikni rivojlantirish hamda pedagogik faoliyatni qo‘llab-quvvatlash pedagoglarning kasbiy faoliyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Bundan tashqari, metodik va texnologik resurslarning mavjudligi ham pedagoglarning professional barqarorligini ta’minlashda muhim omil hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va metodik qo‘llanmalar pedagoglarning ta’lim jarayonini samarali tashkil etishiga yordam beradi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, pedagoglarning professional barqarorligini rivojlantirish uchun malaka oshirish tizimini takomillashtirish, pedagogik tajriba almashuvini rivojlantirish hamda pedagoglar uchun psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimini yaratish zarur. Bu esa inklyuziv ta’lim muhitida pedagoglarning kasbiy faoliyatini samarali tashkil etishga hamda ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Muhokama

Inklyuziv ta’lim muhitida pedagoglarning professional barqarorligini rivojlantirish masalasi zamonaviy ta’lim tizimining muhim ilmiy-amaliy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta’lim jarayoni turli rivojlanish xususiyatlariga ega bo‘lgan o‘quvchilar bilan ishlashni nazarda tutganligi sababli pedagoglardan yuqori darajadagi kasbiy kompetensiya, pedagogik mahorat hamda psixologik barqarorlikni talab qiladi. Shu sababli pedagoglarning professional barqarorligini rivojlantirish masalasi kompleks yondashuv asosida tashkil etilishi zarur.

Avvalo, ta’lim muassasalarida pedagoglar uchun qulay pedagogik muhit yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogik muhitning ijobiy va qo‘llab-quvvatlovchi bo‘lishi pedagoglarning kasbiy faoliyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi hamda ularning professional rivojlanishiga yordam beradi. Ayniqsa, inklyuziv ta’lim muhitida pedagoglar o‘zaro tajriba almashish, metodik hamkorlikni rivojlantirish hamda jamoaviy faoliyatni tashkil etish orqali o‘z kasbiy kompetensiyalarini yanada takomillashtirishi mumkin.

Shuningdek, inklyuziv ta’lim jarayonida innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo‘llash pedagoglarning professional barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish, ta’lim jarayonini differensial tashkil etish hamda o‘quvchilarning bilim olish jarayonini samarali boshqarish imkonini beradi. Bu esa pedagoglarning kasbiy faoliyatini yengillashtiradi hamda ularning pedagogik samaradorligini oshiradi[7]

Bundan tashqari, pedagoglarning inklyuziv ta’lim metodikasi bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirish ham muhim omillardan biri hisoblanadi. Inklyuziv ta’lim sharoitida pedagoglar maxsus pedagogika, psixologiya hamda individual ta’lim strategiyalari bo‘yicha yetarli bilimga ega bo‘lishi zarur. Shu sababli pedagoglar uchun malaka oshirish kurslari, ilmiy seminarlar hamda metodik treninglar tashkil etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Pedagoglarning psixologik tayyorgarligi ham professional barqarorlikni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Turli rivojlanish xususiyatlariga ega bo‘lgan o‘quvchilar bilan ishlash jarayonida pedagoglar turli stressli vaziyatlarga duch kelishi mumkin. Shu sababli pedagoglar uchun psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimini yaratish, ularning stressga chidamliligini rivojlantirish hamda kasbiy charchashning oldini olish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, inklyuziv ta’lim muhitida pedagoglarning professional barqarorligini rivojlantirish pedagogik, psixologik hamda tashkiliy omillarning o‘zaro uyg‘unligi asosida amalga oshirilishi zarur. Bunday yondashuv pedagoglarning kasbiy faoliyatini samarali tashkil etishga hamda inklyuziv ta’lim jarayonining sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Inklyuziv ta’lim muhitida pedagoglarning professional barqarorligini rivojlantirish zamonaviy ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, pedagoglarning kasbiy kompetensiyasi, psixologik barqarorligi hamda pedagogik muhitning qo‘llab-quvvatlashi inklyuziv ta’lim jarayonining samarali tashkil etilishida muhim rol o‘ynaydi.

Inklyuziv ta’lim sharoitida pedagoglar turli rivojlanish xususiyatlariga ega bo‘lgan o‘quvchilar bilan ishlash jarayonida yuqori darajadagi kasbiy tayyorgarlikka ega bo‘lishi zarur. Shu sababli pedagoglarning professional rivojlanishini ta’minlash, ularning metodik va psixologik tayyorgarligini mustahkamlash hamda pedagogik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, ta’lim muassasalarida pedagoglar uchun qulay pedagogik muhit yaratish, innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish hamda pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish inklyuziv ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Pedagoglarning professional barqarorligini ta’minlash orqali o‘quvchilarning individual ehtiyojlariga mos ta’lim jarayonini tashkil etish imkoniyatlari kengayadi.

Kelajakda inklyuziv ta’lim tizimida pedagoglarning professional rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish hamda pedagogik muhitni takomillashtirish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Shu sababli pedagoglarning professional barqarorligini rivojlantirishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlarni yanada kengaytirish hamda innovatsion pedagogik strategiyalarni ishlab chiqish zarur hisoblanadi.

Adabiyotlar:

1. Vygotskiy L. S. (1983). Tafakkur va nutq. Moskva: Progress.
2. Piaget J. (2002). Bola psixologiyasi. Toshkent: O‘qituvchi.
3. Hallahan D. P., Kauffman J. M., Pullen P. C. (2019). Exceptional Learners: An Introduction to Special Education. New York: Pearson.
4. Smith D. D. (2018). Introduction to Special Education. Boston: Pearson Education.
5. UNESCO. (2020). Global Education Monitoring Report: Inclusion and Education. Paris.
6. OECD. (2021). Teachers’ Professional Well-being. Paris.
7. Florian L. (2015). Inclusive Pedagogy. London: Routledge.
8. Darling-Hammond L. (2017). Teacher Learning and Educational Improvement.